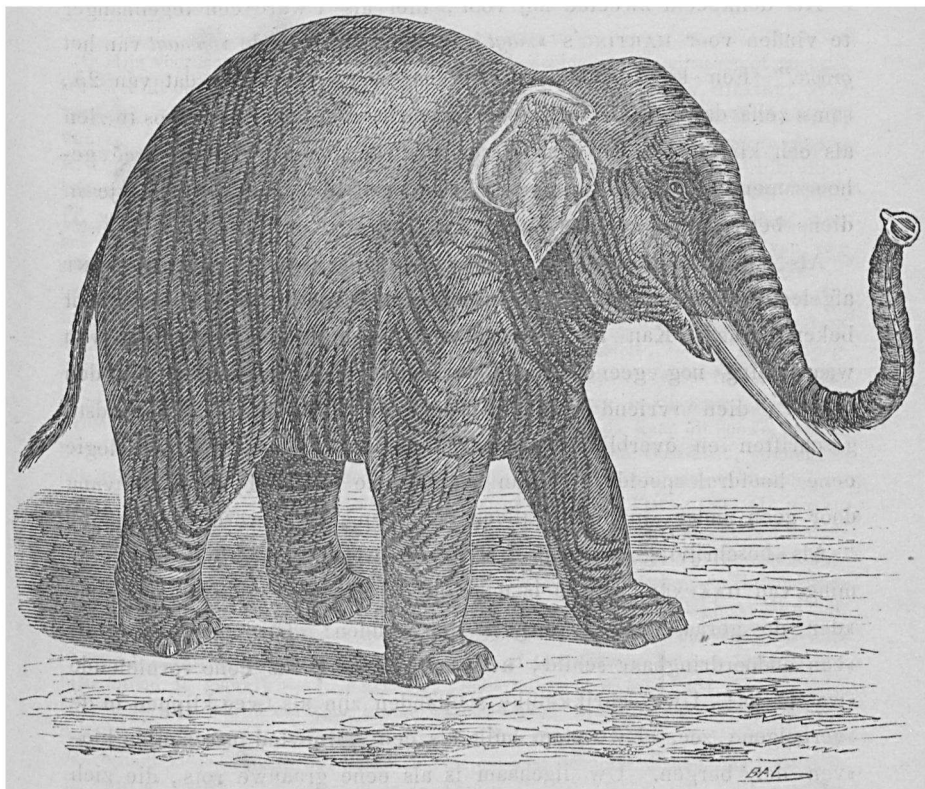


STUDIEN OVER DEN OLIFANT ;

DOOR

A. W. M. VAN HASSELT.

„The Elephant, the Lord paramount of the forests.”
TENNENT.



De Indische olifant, naar F. Gervais ¹⁾.

¹⁾ De overname van deze figuur en de volgende, waaronder enkele oorspronkelijke teekeningen, heb ik, als vroeger, weder te danken aan de kundige hand van den heer Officier van gezondheid der 2de klasse SCHUBART.

Wanneer mij werd afgevraagd, wat mij — would be toxicoloog en araneoloog — toch heeft bewogen, om te schrijven over een zóó alledaagsch onderwerp als den *olifant*, — over een dier, zóó oneindig verschillende van de klasse der spinnen en zoo geheel ontbloot van vergiftige hoedanigheden, — dan komen mij tot antwoord drie gronden voor den geest.

Behalve innige bewondering van God's onmetelijke schepping, van zijne levende wonderen, kleine zoowel als groote, die evenzeer in staat zijn het oog als den geest te boeijen, — zijn die bevat in één denkbeeld, ééne beschrijving en ééne klagt:

Als denkbeeld zweefde mij voor, hier als 't ware een tegenhanger te vinden voor HARTING's „*magt van het kleine*” in de „*onmagt van het groote*.” Een kolos, wiens lichaamsgewicht meermalen dat van 25, soms zelfs dat van 50 volwassen personen evenaart, magteloos te zien als een kind tegenover den ijzeren wil van den mensch; gedwee gehoorzaamend aan, zelfs onwillig bedwongen door een klein haakje in diens betrekkelijk zwakke hand!

Als klagt bevreemdde mij het getuigenis onlangs door TENNENT afgelegd: „dat er nog zoo *weinig* met zekerheid omtrent den olifant bekend was.” Kan het mogelijk zijn, na meer dan 2000 jaren van waarneming nog geene voldoende kennis van dien „zoon van den Radja”, dien „vriend van de maan”¹⁾, welke reeds in de oudste geschriften en overblijfselen der Indische geschiedenis en mythologie eene hoofdrol speelde; — van het grootste land-dier, dat in omvang door geen ander, in hoogte alleen door den giraffe wordt overtroffen!

Als beschrijving eindelijk trof mij de waarlijk poëtische ontboezeming van HAAFNER: „Wie is u gelijk, o edel dier! wie u gelijk onder de geraasmakende burgers der wouden? Uw voorhoofd is als een ondoordringbaar schild; uw magtige tromp als eene vernielende waterhoos! Uwe schrikkelijke slagstanden zijn als twee klippen in de verbolgene zee. Uwe stem huilt als een stormwind tusschen de kloven der bergen. Uw ligchaam is als eene grauwe rots, die zich

¹⁾ Nog altijd worden de tamme olifanten in Britsch-Indië met deze en dergelijke namen, b. v. de „morgen-ster”, de „granaat-appel”, enz., aangeduid.

over de toppen van het geboomte verheft. Uw gang is statelijk, als de gang eens helds, trotsch en vol zelfvertrouwen, in het gevoel van uwe kracht!"

Is HAAFNER's beeld getrouw? TENNENT's twijfel gegrond? Mijne tegenstelling juist? Ziedaar vragen, wier beantwoording ik aan de aandacht mijner geëerde lezers zelve overlaat. Mijne eigene overtuiging is thans gevestigd, doch niet dan na een herhaald bezoek der vijf levende olifanten, die zich in de beide diergaarden van ons vaderland bevinden, en niet dan na menigen strooptogt op letterkundig gebied ¹⁾, waarvan ik hun thans de hoofdtrekken wensch mede te

¹⁾ Mijn voornaamste leiddraad was, — behalve de Zoölogische Handboeken of geschriften over dit onderwerp, van HUFFON, CUVIER (G. en F.), GÉOFFROY ST. HILAIRE, GERVAIS (P.), LEUNIS, MILNE EDWARDS, SCHLEGEL (H.), UIJKENS, VAN DER HOEVEN (J.), VROLIK (W.), — het teregt reeds beroemde werk van JAMES EMERSON TENNENT, K. C. S., L. L. D., getiteld *Ceylon*, London, 1859, alsmede een afzonderlijk uitgekomen en vermeerderd uittreksel uit hetzelfde, *The Natural History of Ceylon*, 1861. (T. was jaren lang, sedert 1845, in eene gouvernements-betrekking op dit eiland. Van het begin zijner komst aldaar af heeft hij het zich, — in tegenoverstelling van vele schrijvers over den olifant, die hem alleen in den gevang staat bestudeerden, — ten doel gesteld, dit dier in het wild na te gaan, en zijne eigene bevindingen te toetsen aan de mededeelingen er over van vele inlandsche olifanten-jagers. OWEN heeft het gedeelte van zijn werk, dat over den olifant handelt, — vol. II, van pag. 271 tot 404, — aan eene zorgvuldige revisie onderworpen). — Verder raadpleegde ik: D. LIVINGSTONE, L. L. D., Fellow o. t. Fac. o. ph. a. surg. o. Glasgow, *Missionary Travels in South Africa*, London, 1857. (Hij reisde van de Kaap uit zoowel naar de meer bekende West- als naar de toen nog veel minder bezochte Oost-kust; en bragt in het geheel 16 jaren in het binnenland van Afrika door, alwaar hij zich thans op nieuw bevindt). — HOUËL, *Histoire naturelle de deux éléphants*, etc., Paris, 1803. (H. maakte eene bijzondere studie van de, in 1793, door de Franschen onzen stadhouder ontnomen, en met groote moeite en kosten naar Parijs getransporteerde, Ceylonésche olifanten, eenen mannelijken en eenen vrouwelijken, die reeds veertien jaren in Holland hadden geleefd. Hij was gedurende acht weken, soms geheele dagen, bij hen, sliep zelfs meermalen in hun verblijf, of waakte bij maanlicht, niet alleen om hen goed waar te nemen, maar ook om hen in alle houdingen af te teekenen, hetgeen hem dan ook uitmuntend is gelukt). — J. HAAFNER, *Reize te voet door het eiland Ceilon*, 1810. (Ofschoon niet bekend om zijne groote waarheidsliefde en ook hier geenszins van overdrijving vrij te spreken, komt mij toch voor, dat hetgeen H. over de levenswijze van den olifant mededeelt, in het algemeen, hierop eene loffelijke uitzondering maakt). — H. BARTH, *Reisen und Entdeckungen in Nord u. Central Afrika*, 1857. — J. A. WAHLBERG, *Levensgeschiedenis en reizen in Z.O. Afrika*, in 1839 en 1854. — ANDERSON, *Aventures et chasses dans l'Afrique Australe*, 1850. — H. SCHLEGEL, *Bijdrage t. d. Gesch. v. d. Olifanten*, in Versl. d. Kon. Akad., XIe deel, 1ste stuk, 1861. — CHOMEL, *Algem. Woordenboek*, in voce Olyphant. — SUIJKER en VERBURG,

deelen. Ik geef niet meer dan ik kan, in het minst niet in den waan deze stof te hebben uitgeput of zelf niet te zullen falen. Ik koester echter de vaste overtuiging, dat, zoo al velen niet veel „nieuws” zullen vernemen, toch mijn verzamelde buit de som van kennis bij eenigen mijner lezers — even als die van mij zelven — eenigermate zal kunnen verrijken. In waarheid, ik had te voren niet gedacht, dat een zóó algemeen bekend terroin, — door de aanwezigheid dezer dieren op kermissen en in menageriën zelfs zóó populair, — toch zóóveel kon bevatten, wat nog niet door allen werd gekend.

Over geen dier is misschien meer strijd gevoerd of hebben althans meer dwaalbegrippen bestaan, en zijn door de reizigers van vroegeren tijd vooral meer verlichtselen in omloop gebragt, dan juist over den olifant. Menige vraag is aangaande hem te doen, die eerst voor korten tijd is opgelost, en op meerdere moet men nog het juiste antwoord schuldig blijven. En deze hebben niet alleen betrekking op zijne eigenschappen en gewoonten, maar ook op verscheidene zijner organen, zoo uitwendige, als vooral inwendige, over wier fijner maaksel eerst in onzen tijd eenig meerder licht begint op te gaan.

Algemeene Geschiedenissen. — *Tegenwoordige Staat van alle Landen en Volkeren* (Siam, Afrika). — J. A. DEKKER, *Enige bijzonderheden omtrent den olif. v. Nat. Art. Mag. te Amsterdam*, Repertorium, 3de jaarg. — *Une Ambassade Anglaise*, p. J. POWRING; *Episode d'un voyage*, p. H. D. MARCÉNY; *Voyage dans le Royaume d'Ava*, p. H. YULE; *Comment on attrape les éléphants*, p. L. D. WAILLY; *A peep at the elephant*, in HARPER's Magazine; *Reisen in Guinea*, v. CHAILLY, enz. (Alle voorkomende in onderscheidene, deels z. g. geïllustreerde, Tijdschriften). — Verder nog PH. BALDAEUS, *Beschrijving van het machtige eiland Ceylon*, Amsterdam, 1672; E. MELTON's *Zee- en Landreizen*, van 1660 tot 1677; LUDOLF, *Historie van Abissiniën*, 1687; (welke laatste werken mijn vriend dr. H. J. BROERS mij ter inzage gaf). — Onder de Latijnsche schrijvers der oudheid werden o. a. geraadpleegd: AELIANUS, APPIANUS, ARISTOTELES, FLAVIUS JOSEPHUS, PLINIUS, PLUTARCHUS, SALLUSTIUS, TITUS LIVIUS. (Hierbij kan ik niet nalaten, mijn' waarden oom, mr. EVERA, te Delft, ook hier mijn' hoogen dank te betuigen voor de verleende hulp in het even vlijtig als het oordeelkundig verzamelen en uittrekken van een groot deel dezer, vooral der laatstgenoemde bronnen).

Bestaat er, kan men vragen, meer dan één fossiele soort? en zijn er meer dan drie levende soorten? Komt er onder deze eene afzonderlijke ruigharige soort voor? en is er werkelijk een eigene witte olifant? Kan de olifant een 4 à 500-jarigen ouderdom bereiken en eene hoogte van 20 voeten of meer ¹⁾? Is hunne huid kogel- of schotvrij? Wisselen zij nu en dan hunne slagstanden? Zijn die bij den man bovenwaarts, bij het wijfje naar beneden gerigt? Dient hunne snuit of hunne maag hun als reservoir voor drinkwater? Bestaat de eerste uit één of uit twee buizen? Is één daarvan voor het ademen, de andere voor het drinken bestemd? Zijn hunne voorpooten langer dan de achterste? Is de voet al dan niet met afzonderlijke teenen of hoeven voorzien, en met hoeveel? Hebben zij geene kniegewrichten? Kunnen zij om die reden klimmen noch dalen, en moeten zij daarom staande slapen? Zuigen de jongen met den snuit of met den mond? Begraven zij inderdaad hunne dooden? Kunnen zij werkelijk huilen als een mensch, en is het waar, dat zij daarna hunne oogen met de oorlappen afdroogen? enz.

Op alle deze vragen kan niet iedereen onmiddellijk antwoord geven zoo als het behoort (natuurlijk de geleerden uitgesloten), maar de olifant heeft toch eenige eigenschappen, die wij allen kennen. Zoo immers leerden onze ouders reeds van BUFFON, dat hij niet alleen zoo slim is als een vos, zoo talentvol als een aap, zoo vernuftig als een bever, maar zelfs zoo knap als een schoolmeester in het verstaan van „alle talen!” En wie zou verder niet weten, dat zij sterk genoeg zijn om geheele „wouden” te kunnen „ontwortelen,” — dat zij in wraakgierigheid haast niet onderdoen voor een’ Korsikaan, — dat zij in kuischheid bijna de Diana der mythologie evenaren?

En toch, vreemd genoeg, men mag ook hier zonder schroom vragen: Is zelfs dit een en ander wel getrouwelijk voorgesteld? — In geen en deele; zeer veel kan zelfs op deze „algemeene kennis”

¹⁾ Daar de lengtematen omtrent den olifant veelal in „voeten” en onderdeelen daarvan worden opgegeven, moet ik eens vooral opmerken, dat ik er niet zal bijvoegen, of Rijnl., Eng. of Par. voeten worden bedoeld. Daar het verschil hier slechts 1, hoogstens 2 Ned. duimen bedraagt, mag dit bij een dier van dezen omvang wel worden voorbijgezien.

worden afgedongen. Waarheid en overdrijving vormen, — zoo als trouwens meer in de natuurlijke geschiedenis van het dierenrijk, doch hier niet het minst, — dikwijls een moeilijk te ontwarren geheel. Vele hunner zoogenoemde »eigenschappen” heeft men bestudeerd in den gevangen staat of heeft men waargenomen door het vergrootglas der dressuur, of zelfs der verbeelding. Hunne organen heeft men langen tijd niet goed gekend, door gemis aan voldoende en herhaalde gelegenheid tot ontleedkundig onderzoek. Juist hunne grootte was hier een beletsel om gemakkelijk tot eene naauwkeurige kennis te geraken. Bij het feit hunner buitengemeen snelle ontbinding in de heete gewesten, voegde hun omvang het bezwaar van vervoer naar meer geschikte oorden of naar deskundigen in Europa. Dit is zóó waar, dat men steeds nog slechts enkele, en niet eens zeer volledige, beschrijvingen bezit van de hersenen der olifanten, van hunne zenuwen, van hunne bloedvaten. Bij hunne betrekkelijke zeldzaamheid en hun vrij langen levensduur, staat verder ook in Europa de gelegenheid tot dit onderzoek niet dan bij groote uitzondering voor de anatomen open. En hoezeer de ontleedkunde, zelfs ook bij zulk een ligchaams omvang, tot kennis noodzakelijk is, mag ons blijken uit de klassieke dwaling, waarin zij, die zich tot daartoe hadden vergenoegd met uitwendige aanschouwing, voor lange jaren, te *Versailles* zijn vervallen. Een jonge olifant, in de menagerie aldaar sedert vele jaren ter bezigtiging gesteld, was tot aan zijnen dood, in 1681, steeds voor een *mannetje* aangezien. Eerst bij het lijkonderzoek, door de leden der akademie van wetenschappen bijgewoond en door PERRAULT opgeteekend, bleek, dat men een *wijfjes*-olifant had bezeten!

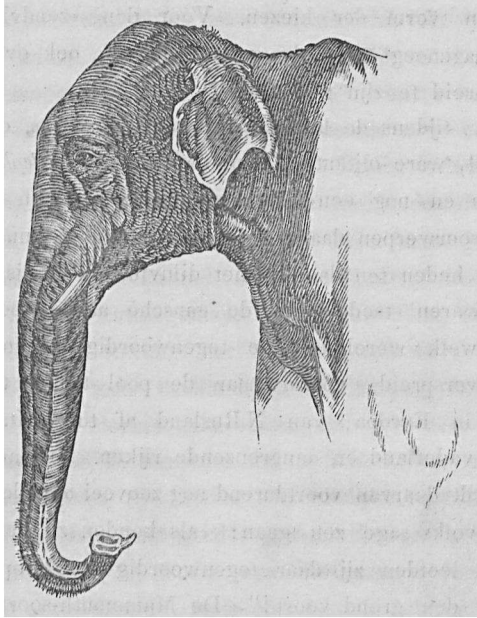
Niet alle olifant-achtige dieren, die eenmaal hebben bestaan, worden nog levende aangetroffen. Talrijke fossiele, grootere en kleinere, overblijfselen getuigen, dat, in vroegere geologische perioden, vormen daarvan hebben geleefd, die thans nog slechts onder den grond of in het pool-ijs of in sommige musea bewaard worden. Hiertoe behooren in de eerste plaats de onderscheidene *Mastodon*-soorten der tertiaire formatie, mede snuit- en slagstanden dragende gevaarten, grooter nog, althans langer, dan de eigenlijk gezegde olifanten. Met dezen maakten zij wel is waar eene parallele reeks uit, doch

van dezen verschilden zij onder anderen door den meer tepel- of knobbelachtigen vorm der kiezen. Vóór den „zondvloed” schijnen deze dieren nagenoeg over de geheele aarde, ook over de Nieuwe Wereld, verspreid te zijn geweest.

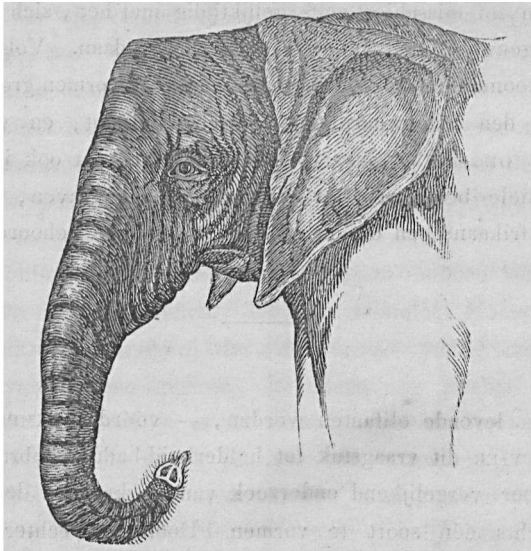
Op hen zijn, tijdens de latere quaternaire formatie, de *Mammouth*-soorten gevolgd, ware olifanten, door sommigen in *Elephas primigenius*, *insignis*, *priscus* en nog een aantal andere (?) soorten onderscheiden. Vele fossiele voorwerpen daarvan, enkele malen in hun geheel, worden zelfs nog heden ten dage in het diluvium of in ijsmassa's aangetroffen. Zij waren mede over de gansche aarde, ook in Noord-Amerika, in welk werelddeel de tegenwoordige olifanten niet voorkomen, — verspreid, vooral naar de pool-streken toe, doch ook verder, bijv. in Europa, van N.Rusland af tot Z.Italië toe, alsmede in ons vaderland en aangrenzende rijken. Inzonderheid echter in Siberië wordt daarvan voortdurend nog zooveel opgedolven, dat daar te lande de volks-sage zou gaan: „als konden zij het daglicht niet verdragen, en leefden zij daar tegenwoordig nog, op de wijze der mollen, onder den grond voort!” De *Mammouth*-soorten echter zijn alle voor goed uitgestorven, ofschoon ik moet opmerken, dat welligt kort na hen, of misschien zelfs gelijktijdig met hen, zich reeds sporen van de tegenwoordige olifanten hebben opgedaan. Volgens CUVIER althans vertoonen eenige Siberische *Mammouth*-vormen groote overeenkomst met den tegenwoordigen Indischen olifant, en werd onlangs door ANCA DE MANGALAVITI bekend gemaakt, dat ook in grotten op Sicilië fossiele beenderen en tanden zijn opgegraven, die tot den gewonen Afrikaanschen olifant schijnen te hebben behoord.

De thans levende olifanten werden, — vóórdat CAMPER, BLUMENBACH en CUVIER dit vraagstuk tot helderheid hadden gebragt, — voornamelijk door vergelijkend onderzoek van de kroonen der kiezen, — geacht slechts één soort te vormen. Door hen echter werden zij toen in twee soorten, den *Aziatischen* of *oud-Indischen* en den *Afrikaan-*

*sch*en gesplitst. Eerst in den nieuweren tijd zijn TEMMINCK en vooral



Voorhoofd en oor van den Indischen olifant.

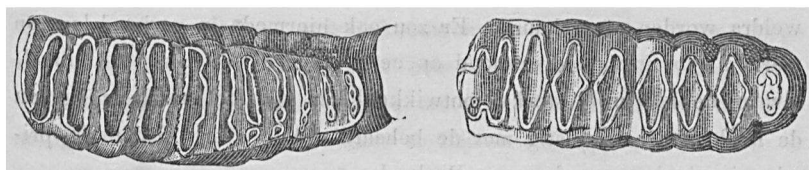


Voorhoofd en oor van den Afrikaanschen olifant.

SCHLEGEL tot de ontdekking geraakt van eene ware derde soort, de

Sumatraansche (of *Ceylonésche*), die van den op het vasteland van Indië levenden olifant moet worden onderscheiden. Of het bij deze drie soorten zal blijven, is niet zeker; althans SCHLEGEL heeft onlangs het vermoeden uitgesproken, dat, even als voor den Indischen, ook later voor den Afrikaanschen mogelijk blijken zal, dat daarvan twee of meer soorten voorkomen. Aanleiding tot deze veronderstelling vond hij niet alleen in eenig verschil in den vorm van den schedel, maar ook in de zoo zeer uiteenlopende geographische verspreiding der olifanten van Afrika.

Behalven in de vindplaats echter, worden, ter onderlinge karakterisering der reeds bekende soorten, de voornaamste onderscheidingskenmerken gevonden in: de figuren van de bovenvlakte der platen of lamellen, waaruit de kiezen bestaan; het getal der valsche ribben, der



Kiezen van de twee hoofd-soorten.

rugge- en staart-wervels; de meerdere of mindere bolheid van het voorhoofd; den grooteren of kleineren omvang van het oor; de zwakkere of sterkere ontwikkeling der slagstanden ¹⁾. Ter loops is vroeger nog

¹⁾ E. INDICUS.	E. SUMATRANUS.	E. AFRICANUS.
<i>Kiezenkroonen</i> : met in de dwarste evenwijdige, golfvormige, elliptische figuren (<i>des rubans festonnés</i> c.).	Met minder veelvuldige, doch bredere, overigens gelijkvormige ellipsen.	Geteekend met ruitvormige figuren (<i>des losanges</i> c.).
<i>Ribben-paren en rugwervels</i> : 19.	20.	21.
<i>Staart-wervels</i> : 30 tot 33 (34?).	Als bij <i>E. Ind.</i>	26.
<i>Voorhoofd</i> : plat of zelfs eenigzins hol.	Als bij <i>E. Ind.</i>	Gewelfd of eenigzins bol.
<i>Oor</i> : betrekkelijk klein.	Als bij <i>E. Ind.</i>	Groot, breed, lang.
<i>Slagtanden</i> : betrekkelijk kleiner, althans bij de wijfjes.	Als bij <i>E. Ind.</i> en daarenboven veelzeldzamer, zelfs bij de mannetjes en niet dan rudimentair bij de wijfjes.	Zeer groot en algemeen, zelfs ook bij de wijfjes.

van eene vierde soort (of liever variëteit) gewag gemaakt, en wel door een onzer landgenooten op Ceylon, den heer BLES, door BUFFON aangehaald. »Diep in het binnenland zou daar een ruigharige *dwerf-olifant* voorkomen, niet grooter dan eene koe, maar zeer schuw en »ontembaar.” Dit bericht staat geheel op zich zelf en schijnt geen vertrouwen te verdienen. TENNENT intusschen spreekt het niet bepaald tegen, doch zegt alleen, dat het »behaard” zijn eener zoodanige »caste” van olifanten niet tot eene geldige tegenwerping zou mogen worden gemaakt tegen de »mogelijkheid” dier »waarneming”. Volgens zijne ervaring toch is de huid van alle olifanten in hunne jeugd, en dan vooral bij pas gevangen, aan de schouders en op het hoofd meer of minder met wollige haren bedekt, die zij er echter of zelve spoedig grootendeels afschaven, of door het rossen van de huid er weldra worden afgeschuurd. Er zou ook hiermede in verband kunnen worden gebracht hun oponthoud op eene koelere streek van het eiland, alwaar de haargroei sterker ontwikkeld kan zijn, tot bescherming van de huid, overeenkomstig met de behaardheid daarvan bij den *El. primigenius* in het noorden van Rusland.

De vindplaats der olifanten wordt door hunne soort-namen aangeezen. Tegenwoordig zijn zij oorspronkelijk in het wild slechts aan te treffen, zoo ver bekend is, in Azië en in Afrika.

De eigenlijke, oud-Indische of Indiaansche leeft op het vasteland van Indie, tot op ongeveer 35° Noorder Br. in Thibet en Tartarije, doch vooral bezuiden den kreeftskeerkring en ten oosten van den Indus, in geheel Hindostan, Bengalen en het vaste land van achter-Indië, vooral in het rijk der Birmans, — Ava, Pegu, Siam, — tot in Cochinchina toe.

De Sumatraansche wordt gevonden op twee Indische eilanden, t. w. op het eiland van dien naam en op Ceylon. Dit echter is er veel rijker aan dan Sumatra. Op Ceylon waren zij in vorige eeuwen (1672) zoo overvloedig, dat men, volgens BALDAEUS, »daar te Lande niet wel kan »reizen, of men moest met zoldaten vergezelschap zijn ende met »trommels of een bekken, daar men op slaande, geluidt maakt, waarvan »zij wegh loopen.” Zij zijn er, — met uitzondering der kuststreken en der sterk bebouwde binnenlanden, zoo als de omtrek van Colombo, vanwaar zij geheel zijn verdreven, — nog altijd zeer algemeen, ofschoon

sterk aan het afnemen, zoo door het opruimen van de bosschen en het aanleggen van groote wegen, als door het steeds zekerder treffende schot der Engelsche jagers. Bij de samenwerking dezer oorzaken, en inzonderheid wanneer men overweegt, dat zij sedert onheugelijke tijden vandaar naar het vasteland van Azië worden uitgevoerd, mag het wel bevreemden, dat zij op dit eiland nog op verre na niet zijn uitgestorven. Deze omstandigheid vindt alleen verklaring in de beperking van hunne slaglanden, wier veel grootere ontwikkeling zooveel hunner makkers in Indië en vooral in Afrika, door de hooge handelswaarde daarvan, meer zonder ophouden ten verderve strekt. Ook op Sumatra wordt, om dezelfde reden, en omdat men er ze ook niet afrigt, slechts zeer weinig jagt op hen gemaakt.

Komt deze of eene andere soort ook op Borneo voor? RITTER en met hem eenige andere aardrijkskundigen laten hem dáár in het hooge noordwesten (Borneo proper) of ook in de binnenlanden nog steeds voortleven.... in hunne boeken, want in natuur schijnen zij daar aan de beste natuuronderzoekers te blijven ontsnappen. Die men er gezien heeft, worden geacht er van elders te zijn ingevoerd, op gelijke wijze als zulks ook met Java en andere eilanden van den Indischen Archipel het geval is geweest of nog geschiedt ¹⁾.

Voor de Afrikaansche soort (of soorten), — welke tegenwoordig niet dan bij hooge uitzondering wordt getemd of afgerigt, — wordt algemeen beweerd, dat zij geheel dit werelddeel bewonen, althans in de voor hen geschikte streken, en in zooverre zij ook hier niet door de bestaande bevolking uitgeroeid of voor de toenemende landontginning teruggeweken zijn, zoo als in de omstreken van de Kaap de Goede Hoop. Overigens worden zij nagenoeg in geheel Zuid-Afrika, van omstreeks 32° Z. Br. (ten Noorden van Port Natal) af, tot aan de linie (Congo, Zanguebar, Mozambique), aangetroffen, terwijl in de noordelijke helft van dit werelddeel, Abyssinië ten Oosten, maar vooral

¹⁾ Volgens SCHLEGEL, is het tot hertoe bekende geographische gebied der beide Aziatische olifant-soorten bevat in een' langwerpigen vierhoek, ingesloten door de kromme lijnen, gevormd tusschen 35° N. Br. tot 5° Z. Br. en 65° tot 105° O. L. (merid. v. Parijs).

Senegambië en Guinea in het Westen, tot op omstreeks 17° N. Br. 1) hun voorname vaderland worden genoemd. Hooger noordelijk echter zijn zij veel zeldzamer, doch wordt hunne vroegere aanwezigheid daar, vooral op te maken uit de geschiedenis van Carthago, meer dan waarschijnlijk. Niet overal evenwel leven zij er in gelijke menigte. Als bijzonder rijk aan olifanten staat het binnenland der van ouds zoo zeer befaamde »*tand-kust*» te boek; BARTH deed het Niger-gebied, en in Bornou (centraal Afrika) het binnen-meer Tsad; LIVINGSTONE en WAHLBERG deden in het Zuiden de Zambesi-rivier en het meer Ngami ten dezen eene zekere vermaardheid verkrijgen.

Komt de Afrikaansche (of eene andere) soort ook op Madagaskar voor? Ter loops, en met een teeken van twijfel, vond ik dit eiland opgegeven onder de vindplaatsen van den olifant. Dit vermoeden schijnt, behalve op enkele onzekere berigten uit vorige eeuwen 2), mij toe slechts te berusten op de overeenkomst in hemels-breedte met de door olifanten in Zuid-Afrika bewoonde streek. Ten overvloede heb ik, onder anderen, de »*Laatste Reis*» van IDA PFEIFFER vergeleken, doch vond, in het algemeen overzicht, dat zij (bladz. 85 der Hollandsche vertaling, v. 1862) over de Fauna van Madagaskar geeft, hoegenaamd geene melding van olifanten gemaakt.

Waar men hen intusschen in de genoemde warme werelddeelen ook verspreid weet, men stelle zich daarom niet voor, dat zij zoo bijzonder aan eene hooge *temperatuur* gebonden zijn, of de zonnewarmte be-minnen. Integendeel, de nacht is hun lievelingstijd. De koelte en de rust der wouden, de tegenwoordigheid van het de geheele natuur verfrisschende water zijn de hoofdvoorwaarden voor de keuze van hun oorspronkelijk verblijf. Gedurende de hitte van den dag houden zij zich veeltijds op in de dikste schaduw der maagdelijke bosschen,

1) Dit was het meest noordelijke punt van Afrika, waar BARTH olifanten heeft ontmoet. Te Kano, bij het meer Tsad, in Bornou, ontdekte hij het bestaan van een uitgebreide ivoor-markt.

2) MARCO PAOLO o. a. beweerde, in zijne Beschrijving van Oost-Indiën, te Parijs uitgegeven in het jaar 1556, dat er »nergens ter wereld meer olifanten worden gevonden dan op Madagaskar», doch schijnt dit alleen af te leiden uit den ivoor-handel aldaar; alzoo geen vaste grondslag.

en het is in den regel eerst tegen het vallen van den avond, dat zij zich daarbuiten wagen om hunne soms verre togten af te leggen naar wateren bevattende dreven; alwaar zij, gelijk TENNENT zich uitdrukt, gedurende den ganschen nacht plassen en spelen, tot het kriecken van het eerste morgenrood, dat hen tot waarschuwing strekt om zich op nieuw te gaan verschuilen in de diepste diepten van het woud. Deze schrijver doet dan ook zeer bepaald uitkomen, dat de olifant in geenen deele groote warmte zoekt of behoeft. Inzonderheid die van Ceylon houdt zich bij voorkeur in de koele bergstreken op en leeft daar soms in kudden, op eene hoogte van 8000 voeten boven de zee, waar het zelfs meestal in den morgenstond rijpt.

Ofschoon dit kolossale dier, in den zin van omvang en inhoud, te regt „een monster van stof” is geheeten, wordt de grootte der olifanten, zoo in oude als zelfs in enkele nieuwere populaire geschriften, veeltijds met overdrijving aangegeven. Ons oog, zoo weinig gewoon aan het beeld van zulke levende gevaarten, is al ligt geneigd om den reeds grooten omvang daarvan nog te overschatten, bij gemis aan voldoende punten van vergelijking. Eene hoogte van 20 voeten, meermalen aan dit dier toegeschreven, is fabelachtig, en werd zelfs niet eens door de Mastodonten bereikt. In den regel moet dit cijfer, en dan nog wel meer bepaald voor de grootere, mannelijke dieren, tot op hoogstens de helft daarvan worden terug gebragt. Zelfs de Zuid-Afrikaansche, — waaronder de grootsten zijn, — halen meestal niet meer dan 9 tot 10 voet, en de Ceylonésche zijn gemiddeld niet hooger dan 8, en bereiken niet dan zelden 9 voeten. Slechts bij eene hooge uitzondering wil men enkele individuen hebben waargenomen, die van 11 tot 12 à 13¹⁾ voet maten, gemeten, zoo als hier overal bedoeld wordt, van de zolen der voorpooten tot op den schouder of schoft (volgens sommigen zelfs tot op het hoogste gedeelte van den kop). En eene zoodanige hoogte springt dan ook duidelijk genoeg in het oog, als men zich die bijv. verzinnelijkt door de plaatsing van twee lange menschen boven elkander.

¹⁾ De Koning van Napels „zou” er in 1745 een van den Sultan van Turkije ten geschenke hebben ontvangen, die eene hoogte had van ruim 13 voet!

Over hunne lengte, in de horizontale afmeting, zijn de opgaven minder juist of minder eensluidend. In de eerste plaats, omdat men daarop niet altijd even veel de aandacht heeft gevestigd, daar niet steeds op eenig soortelijk verschil ten dezen is gelet, maar ook vooral, dewijl nu eens de tromp (gelijk veeltijds), dan weder (ten onregte) ook de staart mede in berekening zijn gebragt. Op de laatste wijze metende komt BUFFON tot eene lengte van »soms wel 25 voeten!» Ook daar waar, als bij LEUNIS, van eene hoezeer »zeldzame» lengte van 18 voet wordt gesproken, is waarschijnlijk de staart ook mede gemeten. Zonder dit aanhangsel, is eene lengte van 15 tot 16 voeten al zeer buitengewoon; althans bij den volwassen Indischen olifant, van omstreeks 9 voet hoogte, bedraagt de lichaamslengte, — en dan nog wel van de punt der tromp tot aan den staartwortel, — niet veel minder of meer dan 13 voet. De snuit niet medegerekend, wordt de gemiddelde lichaamslengte circa op 8 tot 9 voeten geschat.

Voeg bij die lengte en de bovengezegde hoogte den breedten omvang van het plompe ligchaam en de grove pooten der olifanten, dan behoeft het niet te verwonderen, dat hunne zwaarte, of hun gewigt, zeer groot is. De volwassen Ceylonésche (Sumatraansche) olifant wordt gemiddeld bevonden van 3 à 5000 oude ponden te wegen. Met zekerheid nogtans weet men, dat dit cijfer veel hooger kan stijgen. Zoo meldt HOUËL omtrent een der ons ontvreemde en in Frankrijk gestorven Ceylonésche olifanten, dat die 6000 ponden woog. Zoo DEKKER, van den Indischen, die te Amsterdam werd gedood, dat die de 7000 ponden haalde. En zeer onlangs las ik een Journaal-berigt over een Afrikaansch, te Parijs overleden olifant, die 8000 ponden zwaar was, alzoo het gewigt evenarende van ruim 50 menschen! — Reeds sedert jaren heeft men in de olifanten-landen een gemakkelijk middel gevonden, om, zonder ze nog te hebben gezien, vooraf te kunnen berekenen, hoe groot een zoodanig dier moet zijn, wanneer men zich in zijne nabijheid bevindt, hetgeen voor jagers en reizigers van belang kan wezen. Zoowel op Ceylon als in Afrika is namelijk algemeen de bevestiging verkregen, dat dit, voor volwassen olifanten, op te maken is uit de afmetingen van het versche spoor, of van het indruksel hunner voetstappen in weeken kleigrond. De hoogte van het dier zal

men dan vrij naauwkeurig gelijk vinden aan 2malen den omtrek (of 6-malen de middellijn) van het spoor van den vóórvoet. Zoo mat b.v. LIVINGSTONE meer dan eens zulke sporen op van omstreeks $4\frac{1}{2}$ voet omtrek, en bevond dan ook werkelijk, dat die hadden toebehoord aan groote olifanten van ongeveer 9 voeten hoog.

Dat de olifant om zóó groot en zwaar te worden, eenen hoogen ouderdom moet bereiken, staat vast; dat hij echter 4 tot 5 eeuwen oud kan worden,— zoo als STRABO, PHILOSTRATUS ¹⁾ en enkele andere schrijvers na hen hebben beweerd, — is later door geen' enkelen geloofwaardigen natuuronderzoeker bevestigd. Wel is waar is die meening bij verscheidene Aziatische en Afrikaansche volksstammen nog altijd populair, doch op welken grond? Voornamelijk dezen, dat in de bosschen, waar zij zich in het wilde ophouden, zoo uiterst zelden, of zelfs volgens anderen nooit, lijken van olifanten of andere overblijfselen dan alleen enkele, geheel of ten deele afgebroken slaglanden worden aangetroffen. Alhoewel deze waarneming vrij algemeen zelfs door de beste reizigers en ooggetuigen bewaarheid is gevonden, geeft zij volstrekt geen afdoend bewijs voor de stelling, die hier bewezen moet worden. Vooreerst immers zullen deze bosschen zelve veeltijds wel ouder zijn dan 4 à 500 jaren, en zou men, na verloop van dien tijd, dan toch hebben moeten beginnen ook de lijken hunner bewoners aan te treffen! Maar, ten tweeden, men kan dit feit ook op andere wijzen verklaren. Of door de samenwerking van millioenen roofinsecten ²⁾, duizenden roofvogels en nachtelijke roofdieren, of wel door de mogelijkheid, dat de wilde olifant, den dood voelende naderen, de ontoegankelijkste plaatsen in het woud, of afgelegene schuilhoeken in het hooge, onbezochte gebergte opzoekt, om daar te sterven, zoo als TENNENT dit schijnt aan te nemen. Eene zoodanige stille afzondering vóór den dood is meermalen ook bij andere dieren waargenomen, en heeft meer grond van waarschijnlijkheid, dan eene derde hier insge-

¹⁾ P. verhaalt: „dat Ajax, één der olifanten, die tegen ALEXANDER DEN GROOTE strede, daarna nog 400 jaren heeft geleefd”!

²⁾ Onder anderen azen de z.g. vleeschvliegen buitengewoon sterk op hunne lijken. Letterlijk een oogenblik nadat een der pas gevangen olifanten was overleden, zag TENNENT dien, mede letterlijk, „bezaaid” met „myriaden van zwarte vliegen”.

lijks toepasselijke verklaring, volgens welke dit feit in verband zou staan met de „gewoonte” der olifanten om hunne overledene betrekkingen zelve „te begraven.” Deze hypothese toch is zonder eenig nadenken gesteld. Welke werkzaamheden, welke kunststukken zelfs door den olifant kunnen worden verrigt, — tot de „gravende” diersoorten behoort hij niet. Zijne organen stellen hem daartoe niet in staat; hoogstens zouden zij, die van slagtanden zijn voorzien, den grond ordeloos kunnen omwoelen. En al lieten die hem toe een kuil te graven, diep en ruim genoeg om een gevaarte te bevatten van 3 tot 8000 ponden, zoo zou hij al ligt een graf hebben gedolven, waaruit hij zich zelven niet zou weten te verlossen. Maar bovendien, noch in den wilden, noch in den getemden staat, heeft de ervaring eenig bewijs voor dit ambt van „doodgraver” aan het licht gebracht. In elk geval bewijst het besproken onderwerp niets voor of tegen den buitengewoon langen levensduur der olifanten.

Omtrent hunnen ouderdom toch is tegenwoordig vrij algemeen onder de zaakkundigen aangenomen, dat zoowel de gewone, alsmede zelfs de mogelijke leeftijd dezer dieren niet zoo bijzonder veel hooger stijgt dan soms bij den mensch. Hoe vreemd dit ook klinken moge, tegenover de overdrijving, waaraan wij ten dezen van onze jeugd af gewoon zijn, werd deze stelling van SCHLEGEL, TENNENT en anderen, althans voor Ceylon, vrij voldoende bevestigd. Op dit eiland leven de oudste, tamme olifanten in den regel niet langer dan 70 jaren! Dat zij er, even als de mensch, 100 jaren oud kunnen worden, daarvan heeft laatstgenoemde zelf een levenden getuige gezien. Een bewijs van meer bespiegelenden aard voor de waarschijnlijkheid van dien levensduur, als normale grootheid, meent EVERARD HOME te mogen trekken uit de vergelijking van den leeftijd, op welken bij hen en andere plantenetende dieren de gewone tanden en kiezen geheel zijn afgesleten¹⁾. Dit geschiedt, naar zijne opgaaft, bij het schaap en het hert tusschen het 10de tot het 15de levensjaar, bij het runderengeslacht tegen het 20ste jaar, bij het paard omstreeks de 40 tot 50 jaren (?), terwijl daarentegen bij de 100-jarige olifanten de kiezen (natuurlijk de laatstgewisselde, zie daarover nader) nog bruikbaar

¹⁾ Men vindt eene mededeeling daarover in HARPER's *New monthly Magazine*, 1860, March, no. 118.

voorhanden zouden zijn. — Een meer wetenschappelijk en zekerder uitgangspunt tot eene dergelijke berekening is dat, 't welk door FLOURENS is bekend gemaakt. Het berust op de volkomene verbeening der uiteinden van de lange beenderen. Deze verbeening, welke de eindpaal van den groei aanduidt, grijpt bij den mensch omstreeks het 20ste, bij den olifant omtrent het 30ste levensjaar plaats. Uit eene vergelijking nu dezer tijden met dien bij andere dieren (het paard 5, den hond 2 jaren), is hem deze physiologische wet gebleken: dat vijfmalen dit volwassen tijdperk overeenkomt met het (gemiddelde) maximum van aller levensduur, d. i. alzoo 10 jaren voor den hond, 25 voor het paard, 100 voor den mensch, 150 voor den olifant. En inderdaad omtrent de mogelijkheid van het *maximum* van dien termijn bestaan voor den olifant enkele vrij geloofwaardige berigten, inzonderheid weder uit Ceylon. TAVERNIER, onder anderen, vermeldt er een van 130 jaren, volgens opgaaf van een' cornac, wiens vader, grootvader en overgrootvader, evenals hij, denzelfden olifant hadden opgepast. ROBERTSON geeft een tweede, authentiek genoemd, voorbeeld van een olifant, die eerst aan de Portugezen had toebehoord, van hen in het jaar 1656 door de Hollanders was afgenomen, en eindelijk in 1799 uit onze handen in die van de Engelschen was overgegaan. Stelt men, dat dit individu in het Portugesche tijdvak nog slechts 10 jaren telde, dan moet het onder zijne laatste meesters ruim 150 jaren oud zijn geweest. Deze en dergelijke zoo hoog bejaarde olifanten mag men evenwel veilig tot de hooge uitzonderingen brengen, evenals dergelijke cijfers, die (als curiosa) omtrent den ouderdom van sommige menschen ¹⁾ zijn te boek zijn gesteld.

Mogten deze opgaven nu al worden aangenomen voor den getemden olifant, voor zijn gevangen staat, — werpt misschien iemand hier tegen, — zij behoeven daarom nog geenszins te gelden voor dit dier in het wild, in de vrije natuur levende. »Welligt kan het

¹⁾ Een tal van opgaven daaromtrent uit den vroegeren en lateren tijd daarlatende, herinner ik aan eene der jongste mededeelingen uit Amerika (Washington). Zij betreft drie hoogbejaarde menschen aldaar, en nog wel uit een en dezelfde familie, hetgeen trouwens meer plaats vindt. Het geldt een' zoon, die 123 jaren was geworden, een vader van 132 en eene grootmoeder van 148 jaar! Zie *Archiv. Belg. de méd.*, etc. Janvier, 1862. Ofschoon dit een goed Tijdschrift is, kan ik voor de geloofwaardigheid dier getallen (ze zijn van verdachten oorsprong) niet instaan.

dan zeer veel ouder worden!" ¹⁾. Voorzeker is onze kennis omtrent dit punt ontleend aan de waarneming van den olifant in gevangenschap, — of liever in dienstbaarheid, — onder welke het bekend is dat hij, in den eersten tijd, aan vele zware en zelfs doodelijke ziekten en gebreken onderhevig is ²⁾. Maar blijft hij daarvan zoo geheel bevrijd in den wilden staat? En wat leert de ondervinding omtrent vele andere dieren, wier geslacht aan eene dergelijke dienstbaarheid van den mensch sedert eeuwen is onderworpen? Zouden onze huisdieren, zouden het rund en het paard in den vrijen toestand zooveel ouder kunnen worden dan in samenleving met den mensch? De analogie pleit daarvoor geenszins, zelfs meer voor het tegendeel. Immers wat de beschaving is voor den mensch, is de domesticiteit voor het dier, en de ervaring heeft op statistieke gronden bewezen, dat de beschaving veeleer den levensduur verlengt, dan dat zij dien verkorten zou. Het komt mij uit dien hoofde niet waarschijnlijk voor, dat de wilde olifant tot een' zoo veel hooger en ouderdom zou geraken, dan dien, welken men hem in den getemden staat, — wanneer hij daaraan eerst gewoon is geworden, — heeft zien bereiken.

Het uitwendig voorkomen van den olifant maakt geen behagelijken indruk. In het algemeen staat hij, althans bij oppervlakkige beschouwing, onder de „leelijke" dieren te boek. Zelfs hier echter geldt weder de spreuk: „dat men niet moet redetwisten over den smaak." Althans één der vurige bewonderaars van dit dier, de schilder HOUËL, vond de twee door hem waargenomen, en in zijn pracht-plaatwerk vereeuwigde, olifanten „bepaaldelijk schoon" niet alleen, maar hij ergerde zich telkens, wanneer vele bezoekers, in zijne tegenwoordigheid, het tegendeel durfden beweren ³⁾. Behalve hunnen schijnbaar

¹⁾ CUVIER zegt: „il est probable, qu'il peut vivre, dans l'état sauvage jusqu'à près de deux siècles.

²⁾ Van de 138 gevangen olifanten toch, waarvan op Ceylon tot 1856 aanteekening is gehouden, zijn er, in het eerste jaar dat zij dienst deden, niet minder dan 72 bezweken! (TENNENT).

³⁾ Dit herinnerde mij aan een gezegde van den heer WESTERMAN, directeur van den Zoölogischen tuin te Amsterdam, bij gelegenheid dat ZEd. mij en eenige andere heeren uit Utrecht zijne pas aangekomen Hippopotami aanwees, en waarbij hij ook deze dieren, in zijn lofwaardig enthousiasme, „hoe langer zoo mooier" noemde, hoe meer hij ze aanschouwde.

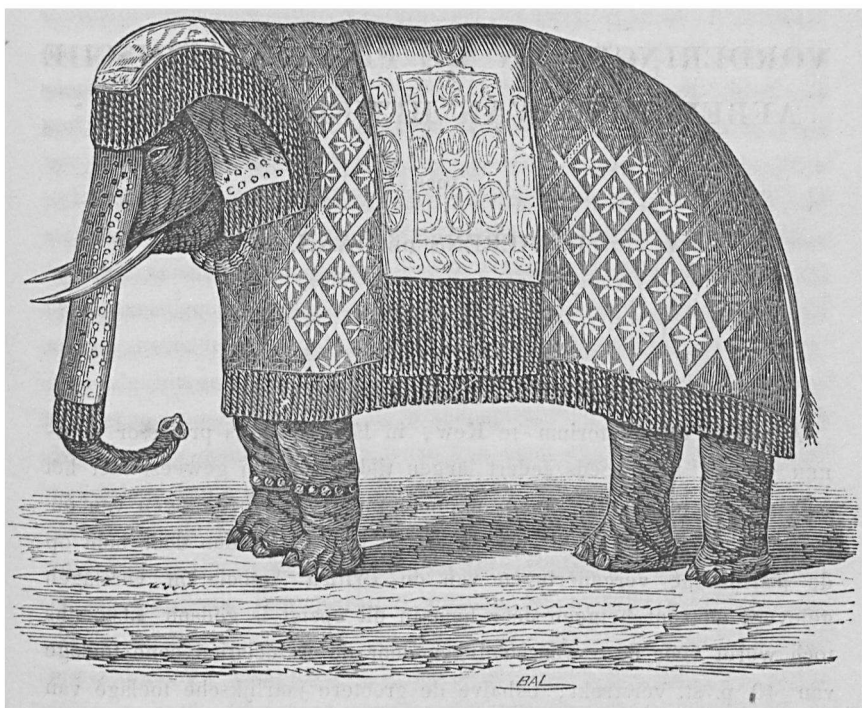
onevenredigen bouw, werkt intusschen ook de vale en doffe kleur van hunne huid geenszins mede om deze bewondering algemeen te maken. Insgelijks niet zijne vele, somtijds zelfs kloofvormige huidrimpels, alsmede de modder of klei, waarmede die zoo door hen zelven, als door hunne oppassers bedekt wordt. Dit maakt de grondkleur hunner huid dikwijls onduidelijk. Deze is eenigermate verschillende naar de soorten, meer grijs-bruinachtig bij de Aziatische, zwarter bij den Afrikaanschen. Daarenboven komen soms schakeringen voor in het roode of in het gele, doch deze meestal meer omschreven in vlekvorm, aan den kop en het voorstuk. Ofschoon die kleurswijzigingen tot de z.g. schoonheden van den olifant worden gerekend, zijn die dikwijls het eenvoudig gevolg van ontvellingen, door het schaven der huid, wegens een jeukend uitslag, teweeg gebragt ¹⁾.

Als eene zeer algemeen door de Oosterlingen erkende „schoonheid” staat de witte huidkleur, — hunne geheiligde kleur, — in hoog aanzien. Men weet, dat de witte olifanten met eenen bijgeloovigen eerbied worden begroet. Maar bestaat er wel een „witte” olifant? Of kleurt men ze slechts zoo, met krijt of kalk, even als men zegt, dat ook de roode en de zwarte wel eens worden geverwd? Het is mogelijk, dat dit een en ander somtijds geschiedt, doch het is zeker, dat er ook ware witte olifanten worden gevonden. Wel is waar evenaart die kleur nimmer „de blankste sneeuw”, gelijkerwijze soms dichters daarvan met overdrijving zongen, — en meestal is dit z.g. „wit” niet veel meer dan de huidkleur van den Europeaan uit onze hemelstreek, of wordt het omschreven als van een licht „rosé” of van eene z.g. vleeschkleur. Maar wat is die? Is zij te vergelijken met den grijsheids-toestand, bijv. van de schimmelpaarden? Wordt zij veroorzaakt door een wit schub-uitslag, eene soort van melaatschheid alzo? Deze en meer andere hier geopperde hypothesen zijn gewis zelden van toepassing; het vraagstuk heldert zich nog eenvoudiger op; die z.g. „verklaringen” zijn overbodig geworden. De echte witte olifant namelijk

¹⁾ TENNENT maakt de opmerking, dat de huid aan de achterpooten, ter plaatse waar die door de touwen of kettingen zijn opengeschaafd, na de genezing eene gelijksoortige kleur aanneemt.

is eene pathologische variëteit, vallende in de algemeene categorie van het *albinisme*. Hij behoort tot de »albino's», gelijkerwijze er onder andere diersoorten, en zelfs onder het menschengeslacht, mede enkelen worden gevonden. Bij die wijziging is werkelijk het huid-pigment, de kleurstof der huid, afwezig, en heeft deze, even als de staartharen, dan eene meer of minder sterk uitgedrukte grijs-witte kleur. Deze toestand kan doorgaans inzonderheid hierdoor met zekerheid worden herkend, dat de regenboog of iris (het bekende, anders bruin of blaauw gekleurde vlies, dat den zwarten oogappel omgeeft), insgelijks door het ontbreken der gewone kleurstof, eenen witachtigen of liever licht-rooden tint aanneemt. Een feit, waardoor deze verklaring wel het sterkst wordt gestaafd, is, dat juist in Siam, waar de witte olifant het meest schijnt voor te komen, het albinisme ook bij andere dieren, — buffels, herten, apen, — betrekkelijk menigvuldig wordt waargenomen. Hoe dit zij, daar te lande vooral, maar insgelijks in Ava, Pegu en aangrenzende rijken, wordt de witte olifant nog steeds (ofschoon niet zóó algemeen en niet meer zóó onvoorwaardelijk als voorheen) beschouwd als vertegenwoordiger der geesten van hunne vroegere koningen, als een attriboot der waardigheid van den vorst, als waarborg zelfs voor het bezit van zijnen troon! Hij heeft daar zelfs zijn eigen paleis, zijn' eigenen hofstoet en oppassers, tot 30 in getal, waaronder 4 gouden-waaijer- en scherm-dragers. Het inwendige van dit verblijf is met weelde ingerigt; zelfs zijn voedsel wordt hem niet dan uit gouden schotels gereikt. Die hem daar hunne opwachting willen maken, moeten hunne schoeisels afleggen. Hij is dan ook in het bezit van eigene inkomsten. De Engelsche kapitein der genie YULE berigt, dat, toen de koning van Ava onlangs een gedeelte daarvan tot andere doeleinden wilde gebruiken, hij vooraf zijne schriftelijke verontschuldiging deswegens aan zijnen »favoriet" deed toekomen. Hoe »koninklijk" ook genaamd, wordt hij evenwel door de vorsten, die den titel aannemen van »Heer van den witten olifant", zelden of nooit bereden. Wel maakt hij een der voornaamste vertooningen uit op feestdagen en bij alle plegtige optogten. Hij wordt dan vooral, en meer nog dan de andere »staatsie-olifanten" (zie daarover later), prachtig

uitgedoscht. Zijn schabrak of harnachement is van scharlakenroode



De staatsie-olifant

zijde, en dit in velerlei figuren of karakters met gouddraad geborduurd, en met dergelijke franjes of torsades gegarneerd. Zijn geheele hoofd- en slurptooisel schittert van robijnen en diamanten. De hals wordt met gouden kettingen, het onderende der pooten soms met zilveren of andere belletjes omhangen. Zelfs de piek van zijnen hoofdgeleider is met parelen of edelgesteenten versierd. Uitserven mag hij nimmer; is er op het oogenblik van zijnen dood geen bepaald witte in de koninklijke stallen aanwezig, dan wordt er een opvolger verkozen uit degenen, die het meest die kleur nabij komen. Bij zijn overlijden neemt het geheele hof, althans dat van Siam, — alwaar men ook zijne beeldtenis in 's Lands vlag voert, — den rouw aan; er worden *dépêches* aan bevriende staten gezonden, *ridderorders* van den „witten olifant” uitgereikt, of andere „gedachtenissen” aan den overledene rondgedeeld. *(Wordt vervolgd).*